

Антон Павлович Чехов

Френско грозде

Още от ранно утро дъждовни облаци покриха цялото небе; беше тихо, прохладно и скучно, както бива през сивите навъсени дни, когато облациите отдавна вече са надвиснали над полето, чакаш дъжда, а него го няма. Ветеринарният лекар Иван Иванич и гимназиалният учител Буркин вече се бяха уморили от път и им се струваше, че това поле няма край. Отпред в далечината едва се забелязваха вятърните мелници на село Мироносицкое, отдясно се точеше и изчезваше далеч зад селото цяла верига хълмове; и двамата знаеха, че това е брегът на реката, че там има ливади, зелени върбалаци, чифлици и че ако се изкачиш на един от хълмовете, се вижда същото безкрайно поле, телеграфни стълбове и влакът, който отдалеч прилича на пълзяща гъсеница, а при ясно време понякога се вижда дори и градът. Сега, в затишието, когато цялата природа изглеждаше кротка и замислена, Иван Иванич и Буркин бяха изпълнени с любов към това поле, и двамата си мислеха колко голям и какъв прекра-сен е този край.

– Миналия път, като бяхме в плевнята на кмета Прокофий – каза Буркин, – се канехте да разкажете някаква история.

– Да, исках да ви разкажа за брат си.

Иван Иванич въздъхна бавно, запали лулата си и се приготви да разказва, но тъкмо в този момент заваля. И само след пет минути се лееше силен нестихващ дъжд, за който трудно може да се каже кога ще престане. Иван Иванич и Буркин се спряха, чудейки се какво да правят; кучетата бяха вече мокри, стояха с подвити опашки и ги гледаха с умилни очи.

– Ще трябва да се скрием някъде – каза Буркин. – Да идем у Альохин. Тук близко е.

– Да идем.

Свърнаха встрани и тръгнаха по окосени ливади ту направо, ту малко вдясно, докато не излязоха на пътя. Скоро се показаха тополи, градина, а след това и червените покриви на стопанските сгради: заблестя река и се откри изгледът към широк водоем с мелница и бяла къпалия. Това беше Софино, където живееше Альохин.

Мелницата работеше и заглушаваше шума на дъжда; бентът се тресеше. Около каруците стояха, оклюмали глави, мокри коне, сновяха наметнати с чували хора. Беше мокро, кално, неприветливо и реката изглеждаше студена и зла. Иван Иванич и Буркин вече изпитваха неприятното чувство, че са целите мокри и изпоцапани; краката им бяха натежали от калта и когато минаха бента и поеха нагоре към господарските сгради и двамата мълчаха, сякаш си бяха сърдити за нещо.

В една от сградите тракаше вейлка; вратата беше отворена и оттам бълваха облаци прах. На прага стоеше Альохин, около четиридесетгодишен мъж, висок, пълен, с дълги коси, приличен повече на професор или художник, отколкото на чифликчия. Носеше бяла, отдавна непрана риза, препасана с връв, и вместо панталони – дълги долни гащи, по неговите ботуши също бе полепнала кал и слама. Носът и очите му бяха черни от прах. Той позна Иван Иванович и Буркин и, както изглежда, много се зарадва.

– Заповядайте у дома, господа – каза с усмивка. – Аз ей сега, веднага идвам.

Къщата беше голяма, двуетажна. Альохин живееше долу, в двете сводести стаи с малки прозорчета, където едно време са живеели слугите; тук обстановката беше проста и миришеше на ръжен хляб, евтина водка и на конски такъми. Горе, в официалните стаи, той се качваше рядко – само когато идваха гости. Иван Иванович и Буркин влязоха в къщата, където ги посрещна една прислужница, млада жена и толкова хубава, че те и двамата изведнаж се спряха и се спогледнаха.

– Не можете да си представите, господа, колко ми е драго, че ви виждам – каза Альохин, влизайки подире им във вестибюла. – Ако пък съм ви чакал! Пелагея – обърна се той към прислужницата, – дайте на гостите нещо да се преоблекат. А тъкмо и аз да се преоблека. Само че преди това ще трябва да ида да се изкъпя, че комай от пролетта не съм се къпал. Какво ще кажете, господа, да идем в къпалнята, а през това време тук ще приготвят.

Хубавата Пелагея, така деликатна и на вид една кротка, донесе чаршафи и сапун и Альохин с гостите си отиде в къпалнята.

– Да, отдавна не съм се къпал – каза той, като се събличаше. – Къпалнята ми, както виждате, е хубава, още баща ми я е строил, но някак си все не остава време за къпане.

Седна на стъпалото, насапуниса дългите си коси и шията си и водата около него стана кафява.

Да, наистина ... – каза Иван Иванович, като гледаше многозначително главата му.

Отдавна не съм се къпал... – повтори Альохин стеснително, насапуниса се още веднъж и водата около него стана тъмносиня като мастило.

Иван Иванович излезе навън, хвърли се с плясък във водата и заплува под дъжда, размахвайки широко ръце, а от него тръгнаха вълни и върху вълните се люшкаха бели лилии, доплува до средата на водоема, гмурна

се и след минутка се показа на друго място, поплува още малко и пак започна да се гмурка, мъчейки се да достигне дъното. „Ах, боже мой... – повтаряше той с наслада. – Ах, боже мой ...“ Доплува до мелницата, поговори нещо със селяните, върна се назад и на средата на водоема легна на гръб и подложи лицето си на дъжда. Буркин и Альохин вече се бяха облекли и се канеха да излизат, а той още плуваше и се гмуркаше.

Ах, боже мой... – бърбеше той. – Ах, господи помилуй.

Хайде, стига ви толкова! – викна му Буркин.

Върнаха се в къщата. И чак когато в голямата гостна на горния етаж запалиха лампата и Буркин и Иван Иванович с копринени халати и с топли домашни пантофи седяха в креслото, а самият Альохин, изкъпан, вчесан, с нов сюртук, ходеше насам-натам из гостната, изпитвайки очевидно удоволствие от топлото, от чистотата, от сухите дрехи и леките обувки, и когато хубавата Пелагея, стъпвайки безшумно по килима, с приятна усмивка на лицето започна да поднася на една табла чай и сладко, едва тогава Иван Иванович подхвана своя разказ и като че ли го слушаха не само Буркин и Альохин, но и възрастните и млади дами и военни, които спокойно и строго гледаха от златните рамки.

– Ние сме двама братя – започна той, – аз, Иван Иванович, и другият – Николай Иванович, две години по-млад от мене. Аз се залових с науките, станах ветеринар, а Николай още деветнадесетгодишен беше вече чиновник в казъонната палата. Баща ни – Чимша-Хималайски, беше от войнишко потекло, но дослужи до офицерски чин и ни остави наследствено дворянство и едно имение. След смъртта му имението ни го взеха за дългове, но, както и да е, детинството си прекарахме на село, на свобода. Също като селските деца и ние прекарахме дните и нощите на къра, в гората, пазехме конете, цепехме лико, ловяхме риба и други от тоя род ... А вие знаете, който макар веднъж в живота си е хващал жив бибан или е виждал как наесен през ясните и прохладни дни прелетните дроздове се вият на ята над селото, от него вече гражданин не става и до края на дните му нещо все ще го тегли към природата. Службата в казъонната палата потискаше брат ми. Годишите си минаваха, а той си седеше все на едно място, пишеше все едни и същи книжа и си мислеше все за едно и също нещо – как да отиде да живее на село. И малко по малко тази мъка се изля у него в определено желание, в мечта да си купи малко имение някъде на брега на река или езеро.

Той беше добър, кротък човек, аз го обичах, но никога не съм съчувствал на желанието му да се затвори за цял живот в собствено имение. Казва се, нали, че на човек му са нужни само три аршина земя. Но

три аршина са нужни за трупа, а не за човека. А сега казват и това, че влечението на нашата интелигенция към земята, стремежът към свое имение било нещо хубаво. Но тия собствени имения са всъщност тези три аршина земя. Да напуснеш града, борбата, житейския шум, да ги напуснеш и да се завреш в имението си – това не е живот, това е егоизъм, мързел, това е един особен вид отшелничество, но отшелничество без подвиг. На човека му трябва не три аршина земя, не едно имение, а цялото земно кълбо, цялата природа, където на простор да прояви всичките качества и особености на своя свободен дух.

Като седеше в канцеларията си, брат ми Николай мечтаеше как ще сърба собствената си чорба, която пълни с такъв вкусен аромат целия двор, как ще се храни на зелената морава, ще спи на припек, ще седи по цели часове на пейката пред вратата и ще се любува на полето и гората. Неговата радост, неговата любима духовна храна бяха разните книжки по селско стопанство и всичките тези полезни съвети в календарите; той обичаше да чете и вестници, но четеше в тях само обявленията относно продажбите на еди-колко си десетини ниви и ливади със сградите, с река, градина, мелница, с езера с текуща вода. И в главата му се рисуваха разни градински пътечки, цветя, плодове, колибки за скорци, риба в езерата и какво ли още не, знаете. В зависимост от обявленията, които му попадаха, тези въображаеми картини бяха различни, но, кой знае защо, във всяка от тях непременно имаше и френско грозде. Той не можеше да си представи имение, поетичен кът, без в него да има френско грозде.

– Селският живот има своите удобства – казваше той понякога. – Седиш си на балкона, пиеш си чая, патенцата ти плуват по езерото, една хубава миризма и ... и френското грозде си расте.

Чртаеше планове на своето имение и във всичките му планове излизаше все едно и също: а) господарската къща, б) помещение за слугите, с) зеленчукова градина, d) френско грозде. Живееше скъпернически: не си дояждаше, не си допиваше, обличаше се не знам си как, като просяк, и все пестеше и слагаше в банката. Бе станал страшно алчен. Беше ми съвестно да го гледам такъв и му давах по нещичко, изпращах му по празниците, но той и това туряше настрана. Щом човек си е втълпил някаква идея, нищо не може да се направи.

Годините минаваха, преместиха го в друга губерния, той вече прехвърли четиридесетте, но все продължаваше да чете обявленията във вестниците и да събира пари. След това, чувам, оженил се. Все със същата цел, за да си купи имение с френско грозде, се ожени за една стара, грозна вдовица, без всякакви чувства, а само защото си имала парици.

Той и с нея живееше все тъй скъпернически, хранеше я колкото да се каже, а парите и вложи в банката на свое име. По-рано тя била женена за някакъв началник на поща и била свикнала с него на разни сладкиши и ликьорчета, а при втория си мъж и на черния хляб ѝ брояха залците; от тоя живот почна да линее и след три години взе, че предаде богу дух. Разбира се, на брат ми дори не му мина на ум, че е виновен за смъртта ѝ. Парите, като водката, правят човека да върши какво ли не. Един търговец в нашия град легнал да мре. И преди да умре, наредил да му дадат една паница мед и с меда изял всичките си пари и печелившите си лотарийни билети, та да не останат на никого. А веднъж на гарата преглеждах добитък за продан и в това време един от прекупвачите падна под локомотива и единият му крак отиде. Носим го в амбулаторията, кръвта шурти – страшна работа, а той току моли да му намерим крака и не миярва; в ботуша на отрязания крак имало двадесет рубли, та да не би да пропаднат.

– Това е вече друга история – каза Буркин.

– След смъртта на жена си – продължи Иван Иванич, като помисли половин минута – брат ми почна да търси да купи имение. Разбира се, и пет години да търсиш, в края на краищата пак ще сбъркаш и пак няма да купиш това, за което си мечтал. Поемайки дълговете, брат ми Николай купи чрез един комисионер сто и двадесет десетини с господарска къща, с помещение за слугите, с парк, но нямаше нито овощна градина, нито френско грозде, нито езеро с патици; река имаше, но водата ѝ беше на цвят като кафе, защото от едната страна на имението имаше тухларница, а от другата страна – фабрика за туткал. Но на моя Николай Иванич не му мигна окото; изписа си двадесет храста френско грозде, насади го и заживя като чифликчия.

Миналата година отидох да го навестя. Ще ида, мисля си, да видя, как е, що е. В писмата си брат ми наричаше своето имение така: Чумбароклова пустош, Хималайско сиреч. Пристигнах аз в „Хималайското сиреч“ след пладне. Беше горещо. Навсякъде трапове, огради, плетища, смърчове, насадени в редици – да не знаеш как да влезеш в двора и къде да оставиш коня. Тръгвам към къщата, а насреща ми една червеникава кучка, дебела, на прасе прилича. Иска ѝ се да ме залае, ама я мързи. От кухнята излезе готвачката, боса, дебела, и тя като прасе, и каза, че господарят си почивал след обяда. Влизам при брат си, той седи в леглото, коленете му завити с одеяло; остарял, надебелял, отпуснал се; бузите му, носът му, устните му се издуват напред – за малко да загрухти в одеялото.

Прегърнахме се, изхлипахме и от радост, и от тъжната мисъл, че някога бяхме млади, а сега и двамата сме побелели и иде ред да мрем. Той се облече и ме поведе да ми показва имението си.

– Е, как я караш, как си? – питам аз.

– Ами, добре, слава богу, добре съм.

Това не беше вече някогашният плах несретен чиновник, а истински чифликчия, господар. Беше вече пуснал корен тука, свикнал беше и му беше харесало; ядеше по много, изтягаше се в банята, дебелееше, беше се вече съдил с общината и с двете фабрики и много се обиждаше, когато селяните не му викаха „ваше високоблагородие“. И за душата си се грижеше сериозно, по господарски, и добрите дела ги правеше не току-тъй, ами с тежест. А какви му бяха добрите дела? Лекуваше селяните от всички болести със сода и рициново масло и на имения си ден отслужваше сред селото благодарствен молебен, а после черпеше – половин ведро ракия; смяташе, че така е редно. Ах, тези ужасни половин ведра! Днес дебелият чифликчия мъкне селяните при земския началник, че добитъкът им му направил пакости, а утре в тържествения ден им изнася половин ведро ракия, а те пият и викат „ура“, и пияни му се кланят до земята. Промяната на живота, пълният стомах, безделието развиват у русина най-безочливо самомнение. Николай Иванович, който на времето в казбонната палата не смееше да има собствени възгледи дори лично за себе си, сега изричаше само истини, и то с такъв тон, сякаш беше министър: „Образованието е необходимо, но за народа е преждевременно.“ „Телесните наказания изобщо са вредни, но в някои случаи са полезни и необходими.“

– Аз познавам хората И зная да се отнасям с тях – говореше той. – Хората ме обичат. Стига само пръста да мръдна, и хората ще направят заради мене всичко, каквото поискам.

И всичко това, забележете, се казва с умна, добродушна усмивка. Той най-малко двадесет пъти повтори: „Ние, дворяните“, „Аз, като дворянин“; очевидно вече не помнеше, че дядо ни беше мужик, а баща ни – войник. Дори фамилията – Чимша-Хималайски, всъщност една безсмислица, сега му се струваше звучна, знатна много приятна.

Но работата не е за него, а за самия мене. Искам ви разкажа каква промяна настъпи у мене през малкото часове, които прекарах в неговото имение. Вечерта, като пиехме чая, готвачката донесе на масата пълна чиния френско грозде. Не беше купувано, а свое, собствено френско грозде, първото набрано, откакто бяха посадени храстите. Николай Иванович се засмя и около минута гледа френското грозде мълчалив, със

съзри на очите, от вълнение не можеше да говори, след това сложи в устата си едно зрънце, погледна ме с тържеството на дете, което най-после е получило любимата си играчка, и каза:

– Колко е вкусно!

И лакомо ядеше и все повтаряше:

– Ах, колко е вкусно! Опитай!

Беше кораво и кисело, но както казва Пушкин: „Възвишаващата ни лъжа ни е по-скъпа от забулената истина.“ Виждах един щастлив човек, чиято заветна мечта се беше осъществила толкова очевидно, който беше постигнал целта в живота си, получил беше онова, което искаше, беше доволен от съдбата си, от самия себе си. В моите мисли за човешкото щастие, не знам защо, винаги е имало нещо тъжно, а сега, при вида а този щастлив човек, ме овладя тежко чувство, близко до отчаяние. Особено тежко беше през нощта. Постлаха ми в стаята до спалнята на брат ми и чувах как той не спеше, а постоянно ставаше, отиваше до чинията с френското грозде и вземаше по някое зрънце. Мислех си: всъщност колко много са доволните, щастливите хора! Каква съкрушителна сила е това! Погледнете го този живот: безочливост и безделие на силните, невежество и скотщина на слабите, навред невъзможна бедност, тесногърдие, израждане, пиянство, лицемерие, лъжа ... Същевременно във всеки дом и на улиците – тишина, спокойствие; от петдесетте хиляди жители на града нито един да се провикне, да се възмути гласно. Виждаме тези, които отиват на пазара за провизии, денем ядат, нощем спят, говорят глупостите си, женят се, стареят, благодушно мъкнат на гробищата покойниците си; но не виждаме и не чуваме онези, които страдат, и онова, страшното в живота, става някъде зад кулисите. Всичко е тихо, спокойно, протестира само нямата статистика: толкова и толкова полудели, толкова и толкова ведра водка изпити, толкова и толкова деца умрели от недояждане... И такъв ред очевидно е нужен; очевидно щастливият се чувства добре само защото нещастните носят своето бреме мълчаливо и без това мълчание щастieto би било невъзможно. Това е обща хипотеза. Трябва зад вратата на всеки доволен и щастлив човек да стои някой с чукче в ръка и постоянно да напомня с чукането си, че има нещастни, че колкото и да е щастлив, животът рано или късно ще му покаже ноктите си, ще го сполети беда – болест, бедност, загуби, и никой няма да го види и да го чуе, както сега той не вижда и не чува другите. Но човек с чукче няма, щастливият си живее и дребните житейски грижи едва го докосват, както вятърът трепетликата – и всичко е благополучно.

През тази нощ ми стана ясно, че и аз съм бивал такъв доволен и

щастлив – продължи Иван Иванович, ставайки. – Аз също така и на трапезата, и на лов съм поучавал как да се живее, как да запазиш вярата си, как да се управлява народът. И аз съм говорил, че учението е светлина, че образованието е необходимо, но на простите хора засега им стига и да знаят буквите. Свободата е благо, казах аз, без нея не може, както без въздух, но трябва да се почака. Да, така казвах, а сега питам: в името на какво да се чака? – извика той и сърдито изгледа Буркин. – В името на какво да чакаме, питам ви? В името на какви съображения? Казват ми, че всичко наведнъж не ставало, че всяка идея се осъществявала в живота постепенно, когато му дойде времето. Но кой го казва това? Къде са доказателствата, че това е справедливо? Вие се позовавате на естествения ред на нещата, на законността на явленията, но има ли ред и законност в това, че аз, живият, мислещ човек, стоя над ямата и чакам тя сама да се покрие или да се запълни с тиня, когато бих могъл да я прескоча или да построя над нея мост? И пак ви питам, в името на какво да чакам? Да чакам, когато нямам сили да живея, а пък същевременно трябва да се живее и ми се иска да живея!

Заминах си от братовото имение рано сутринта и оттогава ми е непоносимо да дохождам в града. Гнети ме тишината и спокойствието, страхувам се да гледам към прозорците, понеже за мен сега няма по-тежка гледка от някое щастливо семейство, което е насядало край масата и пие чай. Аз съм вече стар и не ме бива за борба, неспособен съм дори да мразя. Само скърбя душевно, дразня се, ядосвам се, нощем главата ми се пръска от мисли и не мога да спя... Ех, да бях млад!

Иван Иванович развълнувано прекоси стаята и повтори:

– Да бях млад!

Изведнъж се приближи до Альохин и взе да му стиска ту едната, ту другата ръка.

– Павел Константинович – продума той с умоляващ глас, – не се успокоявайте, не давайте да ви приспят! Докато сте млад, силен, бодър, не се уморявайте да вършите добро! Щастие няма и не трябва да го има, а ако има в живота смисъл и цел, този смисъл и тази цел съвсем не са в нашето щастие, а в нещо по-разумно и голямо. Вършете добро!

И всичко това Иван Иванович изрече с такава жалка, умолителна усмивка, сякаш молеше нещо лично за себе си.

После и тримата седяха в креслата в различни краища на гостната и мълчаха. Разказът на Иван Иванович не задоволи нито Буркин, нито Альохин. Когато от златните рамки гледат генерали и дами, които в здрача ти се струват като живи, не ти се слушат приказки за някакъв си

несретен чиновник, който ял френско грозде. Кой знае защо, ти се иска да говориш и да слушаш за изтънчени хора, за жени. И това, че те седяха в гостната, дето всичко – и полилеят в калъф, и креслата, и килимите под краката – говореше, че някога тук са ходили, седели са, пили са чай същите тези хора, които гледат сега от рамките, и това, че сега тук безшумно стъпваше хубавата Пелагея – това бе по-хубаво от всякакъв разказ.

На Альохин много му се спеше; стопанските работи го бяха вдигнали рано, още преди три часа, и сега очите му се затваряха, но се боеше да не би гостите да разкажат без него нещо интересно и не се прибираше да спи. Умно ли беше, справедливо ли беше това, което току-що говори Иван Иванич, той дори не мислеше; гостите му не говореха нито за булгура, нито за сеното, нито за катрана, а за нещо, което нямаше пряко отношение към живота му, и той беше доволен, и искаше да продължават ...

– Време е обаче да спим – каза Буркин, като ставаше. – Позволете да ви пожелаем лека нощ.

Альохин се сбoguва и се прибра долу, а гостите останаха на горния етаж. Дадох им за нощуване една голяма стая с два стари дървени кревата, украсени с резба, а в ъгъла имаше едно разпятие от слонова кост; от леглата, широки и прохладни, които беше застинала хубавата Пелагея, приятно лъхаше на чисто бельо.

Иван Иванич мълчаливо се съблече и си легна.

– Господи, прости нас грешните! – продума той и се зави презглава.

От луличката му, която стоеше на масата, силно миришеше на прегорял тютюн и Буркин дълго не можа да заспи и просто не можеше да разбере откъде идва тази тежка миризма.

Дъждът тропаше по прозорците през цялата нощ.

1898

КРАЙ

© 1970 Венцел Райчев, превод от руски

Антон Павлович Чехов
, 1898

Сканиране, разпознаване и редакция: abc, 2009

Издание:

А.П. Чехов. Избрани произведения, том 5. Разкази и повести /1896–1903/
Издаелство „Народна култура“, София, 1970

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11277>]